

La comarca del Bages i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya

Ramon Vilar i Herms

L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC)¹ és el projecte arxivístic més gran que s'ha dut a terme als Països Catalans, quant a la recollida de cançons tradicionals i música instrumental popular. Fou la culminació de moltes de les empreses de recollida d'aquest patrimoni musical que s'havien dut a terme a tot l'àmbit del domini lingüístic de la llengua catalana des de 1841.² L'OCPC pretengué ser l'arxiu de referència del cançoner popular català i, no només emprengué una gran activitat de recerca de camp (les "missions etnomusicològiques") amb especialistes molt ben preparats, sinó que també es va voler que altres arxius ja existents en formessin part. Aquest és el cas d'una bona part dels materials recollits per Marià Aguiló i Fuster (Palma de Mallorca 1825 – Barcelona, 1897)³ que s'integraren a l'OCPC gràcies a l'acció dels patrocinadors de l'Obra del Cançoner envers els seus descendents⁴. De la mateixa manera va passar amb el fons de documents etnològics i etnomusicològics de Rossend Serra i Pagès (1863-1929)⁵.

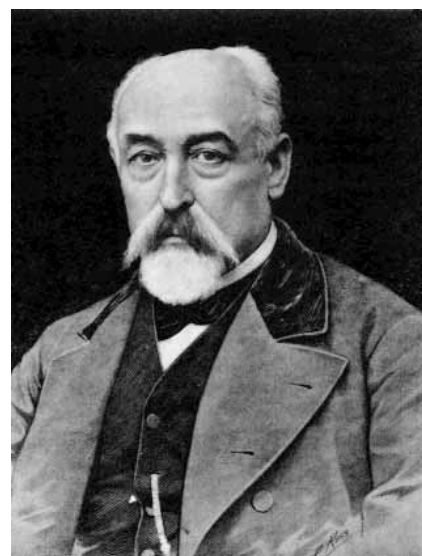
L'arxiu de l'OCPC, per tant, està dividit en 4 parts: la sèrie **A** (fons M. Aguiló), les sèries **B** i **C** (documents musicals recollits pels "missioners" o recol·lectors, i els reculls de cançons i de música instrumental presentats als premis de les Festes de la Música Catalana⁶ i dels convocats per l'Obra del Cançoner), i finalment la sè-

rie **S** (fons de Rossend Serra i Pagès). Per una altra banda, per entendre encara més l'abast de l'OCPC, cal tenir present les Cèdules font: un amplíssim conjunt de fitxes bibliogràfiques que pretén recollir tota la documentació possible sobre la cançó popular que existia –tant editada com inèdita– fins l'acabament d'aquest projecte, és a dir, fins 1939. Aquesta documentació està detallada cançó per cançó.

Davant d'aquest panorama, la pregunta que ens mena a aquest article és evident: quina és la presència dels pobles de la comarca del Bages en aquest arxiu? Quins materials de música popular s'hi van aportar? Proposo fer un recorregut a través de les quatre parts en que està dividit l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya.

Materials recollits per Marià Aguiló⁷

La passió recol·lectora de cançons populars que acompanyà des de ben jove la vida de Marià Aguiló, el conduí a visitar personalment una gran part dels països de parla catalana. El menava un objectiu literari: recuperar la saviesa oral del poble expressada a través de les seves cançons. Era una altra veu que s'afegia a la creació literària del moment, i a més, s'oferia com a lloc d'inspiració i com a deu inesgotable de vocabulari. Darrere

Marià Aguiló i Fuster (1825-1897)

d'aquest impuls hi havia l'ideal romàntic de la recuperació del *Volkgeist* ("l'esperit o geni del poble") i dels *Stimmen der Völker in Liedern* ("Les veus dels pobles en les seves cançons") de J. Gottfried Herder (1744-1803). Va recollir les lletres de les cançons i no pas les melodies, de la qual cosa es penedí més endavant⁸.

Es va proposar "visitar encontrada per encontrada tots los territoris ahont se parla nostra llengua"⁹. Aquestes "visites" s'anomenen "els viatges folklòrics de Marià Aguiló". Primer –segons diu ell mateix– els va començar a fer durant les vacances d'estiu, el mes d'agost, però molt

aviat no es limità a aquest període anual.

Tenim poques notícies del seu pas per la comarca del Bages. Una va ser en un viatge de l'any 1857:

"...li explicà el projecte que tenia de tornar-hi, acompanyat fins a Cardona per Bartomeu Muntaner. L'itinerari comprenia Montserrat, Manresa, Cardona, Solsona fins a Caldes de Boí".¹⁰

Una altra ocasió és el 1860:

"Del 28 al 29 de juliol, Aguiló tornà a Montserrat, juntament amb el seu amic Clarós. El 28 anaren amb tren, des de Barcelona, fins a Monistrol i passaren la nit i una part de l'endemà al monestir. El 29 mateix retornaren a Barcelona via Monistrol. Durant aquest viatge, Aguiló pagà sis quartos por gozos, etc."¹¹

Vers 1861, Aguiló torna a Montserrat on, a més, puja a Sant Jeroni. I el 1865 trobem documentada una nova pujada a Montserrat en la que una dona de Collbató li dictà una cançó de "costums moderns" a l'ermita de Sant Jeroni de Montserrat.¹²

També tenim un altre testimoni de la presència d'Aguiló al Bages. Es tracta d'una carta personal escrita el 26 de juny de 1889, des de Rajadell –com veurem més endavant¹³.

Malgrat les poques notícies que tenim sobre l'estada d'Aguiló al Bages, en canvi, en el seu arxiu, hi trobem una quantitat respectable de materials provinents d'aquesta comarca. Com li van arribar? És molt possible que a través d'informants particulars dels quals també en parlaré. En definitiva, hem de comptar amb la documentació que s'hi troba sense voler anar més enllà, per ara, i descriure sintèticament poble per poble els materials aportats:

Artés: 2 informacions indirectes que tenen a veure amb aquest topònim i provenen d'altres indrets: "Los tres fadrins d'Artés" i "El primer diumenge de setembre que a Artés tan gran festa fan".¹⁴

Avinyó: Hi ha una referència del mateix Aguiló que explica que va rebre una cançó de part d'un fill d'un carlí de Lleida casat amb una vi-

gatana el qual assolí una alta graduació, tot i que després la va deixar en no reconèixer el govern i es dedicà a fer de fuster. El tal fill diu que "estava ocupat o empleat a Avinyó". Informa de la cançó que comença "El Pairo t' té gran companyia / de soldats *aquartelats*". Es tracta d'una variant de la cançó del *Pairot*. Si el pare era d'un poble de la província de Lleida és molt possible que aquesta cançó hagués viatjat vers altres indrets. La cançó arriba des de Carpentràs (França) enviada per Climent Barber que deu ser el fill del carlí, d'aquí que el nom d'Avinyó fa dubtar si es refereix al del Bages o al del Roine (França). Però com que no està clar ni una cosa ni l'altra, en deixem constància aquí.¹⁵

Balsareny: 2 informacions indirectes on apareix *Lo castell de Balsareny*: "Una cançó vull cantar / jo l'he dictada. / No se n'és dictada a Vic / ni a la Plana, / al Castell de Balsareny / la n'he dictada". És una versió recollida a La Garriga de Joan Blancafort.¹⁶

Cardona: 12 informacions de les quals 8 són cançons llargues baladístiques (3 amoroses, 2 de temàtica religiosa i 3 de temàtica històrica: *la Guerra de la Independència*, *La Revolució francesa de 1790* i *La cançó del "Sarra sarra"* que "en llengua morisca vol dir llevar lo cap" als traïdors de la pàtria), 4 formulettes de joc i una corrandia satírica.¹⁷

Manresa: 31 informacions les quals podem classificar com a cançons llargues amb temàtiques com l'amorosa, la feudal cavalleresca, la religiosa, la mort..., llegendes com la del *Pare Jordi*...¹⁸

Marganell: 2 informacions, una sobre la temàtica d'*El Frare enamorat*, i l'altra és una informació indirecta, és a dir, la presència del nom del poble en la cançó que comença: "Oh, poble de Marganell! / qui no voleu que tremoli / varen matar el Rector / i se'n portaren lo glovo".¹⁹

Monistrol de Calders: 22 informacions, de les quals 13 són cançons llargues amb temàtica amorosa, picaresca, de "costums moderns"

–tal com el mateix Aguiló les defineix–, d'anar a la font etc. 5 cançons amb contingut religiós, alguna de Nadal (com l'*Alegria de Sant Josep*) i oracions. 3 cançons per escarnir i insultar i 1 cançó infantil.²⁰

Monistrol de Montserrat: 1 informació que –segons classifica el mateix Aguiló– és una *Oració*.²¹

Montserrat: en general hi ha molta informació sobre les cançons populars vinculades a Montserrat: *El romeu i la romeva*; *La llàntia del rei moro*; *Despedida de Montserrat*, etc.²²

Mura: 1 informació indirecta que dona a conèixer la presència d'aquest topònim en el següent inici de cançó: "Una cançó vull cantar / no hi ha molt que trenta n'és / n'és trenta d'una minyona / filla de Mura n'és".²³

Pla de Bages: Sota aquesta denominació genèrica de territori s'hi agrupen sis documents provinents bàsicament de dos informants: en Vallès de Manresa i Fco. Comas. 4 d'aquestes cançons són llargues o baladístiques com "El rei tenia tres filles" (amb la temàtica de l'incest), "Les dues Dianes o el fals testimoni", "Les nines de Castellterçol" i una altra relacionada "amb els soldats que corren ara". 2 cançons són de temàtica nadal·lenca, una és una corrandia: "La Mare de Déu plorava", i l'altra és més extensa: "L'entrada de Bèllem".²⁴

Rajadell: No ens consta que hagués recollit res en aquesta població. Només hi ha el testimoni d'una carta escrita des d'aquesta població en la que hi transcriu una cançó recollida a la Segarra: "Matinet me'n llevo jo / matinet a punta d'alba / poso la sella al cavall / les pistoles a la faixa".²⁵

Sallent: 7 informacions de les quals 3 són cançons llargues (de temàtica amorosa, de lladres i bandolers i llegendària); 2 són de contingut religiós: una oració i una invocació a Santa Bàrbara per a defensar-se del mal temps; un joc d'infants propi de Sallent: "tapa, tapa, general / una fulla d'espinal",

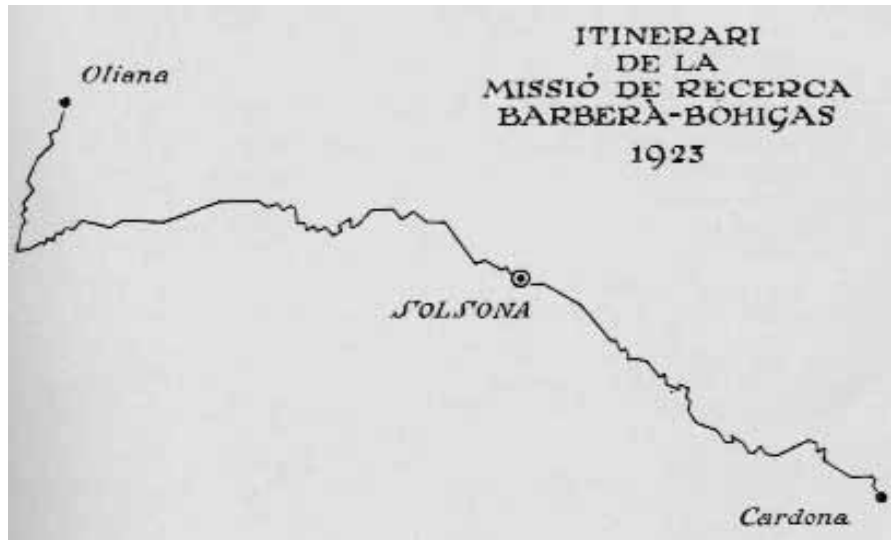
etc., i la rondalla anomenada "L'Agnetta de Sallent".²⁶

Sant Feliu Sasserra: 34 informacions. És la població del Bages amb més documents dins l'arxiu Aguiló. Aquests documents bàsicament són cançons llargues: 9 són de temàtica amorosa, 6 cançons religioses, 4 de "costums moderns" tal com les anomena el mateix Aguiló, 3 de *romancesques* (també segons nomenclatura del recollidor), 2 de llegendàries, 2 de temàtica històrica (Guerra dels Carlins i Guerra del Francès), 1 de lladres i bandolers, 1 de Nadal, 1 cançó tràgica i 3 de temàtica diversa. També hi ha una cançó que es pot ballar ("Peu polidor") d'ús habitual en una extensa franja d'edat.²⁷

Santpedor: Finalment, d'aquesta població bagenca hi ha 2 documents a l'Arxiu Aguiló de l'OCPC. Una cançó llarga de temàtica de lladres i bandolers on s'explica la mort del Pare Jordi (ermità de Montserrat) i una altra de tema històric: *Els Mi-quelets de l'any 1808*.²⁸

Les sèries B i C de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya

Aquests dos apartats inclouen els materials més específics de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. La sèrie B conté els materials que es varen quedar a Barcelona –d'aquí la lletra capital que la identifica. Comprèn "alguna missió i romanalles d'alguna altra, obres premiades als Concursos de l'Obra del Cançoner, obres presentades als concursos del Llegendari Popular Català, donacions variades a l'Obra del Cançoner i en algun cas adquisicions."²⁹ La sèrie C (sigla que deu correspondre a "Carpeta"), són els materials que provenen de Suïssa. Consta de 243 volums "els quals contenen les cançons recollides a les diverses missions de l'Obra o procedeixen dels concursos que va convocar diversos anys, o són material més o menys unitari cedit en algun moment pels col·lectors o pels seus descendents".³⁰

Materials. Obra del Cançoner Popular de Catalunya, vol. II, pàg.101

En aquests dos apartats la presència de materials recollits o arribats de la comarca del Bages és força discreta. Només hi ha una missió de recerca que es fa en una part de la comarca, concretament la zona del Cardener.³¹ Va ser duta a terme per en Josep Barberà i en Pere Bohigas, els quals varen recórrer "l'Alta Segarra, el Cardener i la Ribera del Segre" l'any 1923. De la comarca del Bages només visitaren Cardona durant dos dies on entrevistaren 6 informants –cinc dones i un home– dels quals n'obtingueren 67 cançons.³²

De Cardona també hi ha un document a la sèrie C-215, XIII, d'un tal Jaume Sancristòfol que "conté un sobre, enviat des de Cardona a l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, amb 3 números: hi ha dues versions d'*Els tres estudiants de Tortosa* i una de *La cançó dels fusellers*".

Manresa. Hi ha tres documents de la sèrie B. El primer és un recull de cançons de diferents poblacions, entre elles Manresa, que porta per títol *Petit recull de cançons de la terra* de Montserrat Civil. El segon és un recull de *Llegendes de l'heroi d'Oristà* recollides pel manresà Lluís Soler Terol el qual fou premiat al 2n concurs del Llegendari Popular Català de l'any 1927. I el

tercer és una cançó amb el tema de *La nit de Sant Joan*.³³

De la sèrie C només hi ha un document, una cançó de Nadal "tramesa a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya mitjançeria del Sr. Rafael Patxot el dia 17 de maig de 1933", per Pere Jorba Ruiz de Manresa, el qual "l'oí cantar de petit a la meua bona mare (qu.a.c.s.)".³⁴

Moià. De la sèrie B hi ha tres documents dos dels quals són una doble cita d'un mateix treball. Es tracta del recull: *Ballets de Moià, de Morella i d'Olot* que Josep Teixidor, prevere escolapi, va presentar al Concurs de l'Obra del Cançoner de l'any 1922. La segona citació d'aquest document consisteix en presentar-ne un element: el *Ball dels "Garrofins"*. L'altre document prové d'Anton Casallachs de Moià el qual és un carboner d'alzina de les muntanyes de la Garriga on resideix, però "les cançons les porta totes de Moià sabent-ne la majoria de la seva mare".³⁵

De la sèrie C hi ha un treball amb dos plecs de cançons recollides a Moià (unes 28) per Amadeu Oller, i presentat al concurs de 1922 del Cançoner Popular de Catalunya amb el lema: "Jo no sé si pot haver-hi al món un goig més gran i

60. SANTA QUITÈRIA

(♩ = 88)

Glo - rio - sa San - ta Qui - te - ria, vul - gueu - nos a - fa - vo -
rir; guar - deu - nos de mal de ra - bia, que és mal que molt fa pa - tir.

Gloriosa Santa Quitèria,
vulgueu-nos afavorir;
gardeu-nos de mal de rabia,
que és mal que molt fa patir.

Cantaire: Dolors Quer, d'uns 70 anys. Cardona.

Materials. *Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, vol.II, pàg.146

més pur que el sentir plenament una cançó de la terra". Joan Llongueres.³⁶

Navarcles. Dins la sèrie B hi ha dues cançons procedents d'aquesta població: "A la vila de Prades / si n'hi ha un xicot / n'és fill de bon pare / bona mare i tot". I l'altra: "El dia de Sant Joan / com és matinata fresca / se'n varen a anar a la font / a beure de l'aigua fresca".³⁷

Per una altra banda, a la sèrie C, en el recull que Amadeu Oller de Moià va fer per al Concurs del Cançoner Popular de l'any 1922, dels quatre plecs de que consta, en el segon hi ha un grup de vuit cançons recollides a Navarcles.³⁸

Pla de Bages. Amb aquesta denominació, el recull d'Amadeu Oller de Moià citat anteriorment, fa referència a una grup de cançons del primer dels quatre plecs de que consta, recollides "al Ripollès, a la Plana de Vic i al Pla de Bages".³⁹

Rajadell. *Ball de la Coca* que es "balla lo dia de Sant Sebastià al poble de Rajadell", recollit per Josep Pomés de Santa Coloma de Queralt el 1922. Hi ha adjunta una nota de Josep Pomés sobre aquest ball.⁴⁰

Sallent. Cal destacar aquí, dins la sèrie B, el recull que va fer Mossèn Josep Potellas i Casals, Pvre., de Sallent⁴¹, que va presentar a la "Festa de la Música Catalana /

Concurs IXè. Any 1921-22" amb el títol: *Recull de cançons populars catalanes* i amb el lema: *Espigolant*. Consta de 94 fulls amb músiques i lletres de cançons recollides per ell. No esmenta la procedència de les cançons.⁴²

També cal assenyalar un grup de cançons procedents de Sallent que es troben en el recull que Josep M^o Castellà Roger, Pvre. de Reus va enviar al concurs de 1921-22. Aquesta documentació es troba a la sèrie C.⁴³

Sant Benet de Bages: Només s'ha de consignar que hi ha dues *notetes folklòriques* sobre aquest monestir en un document vinculat a la vila de Santpedor. Vegeu més avall en el lloc reservat a aquesta població.⁴⁴

Sant Mateu de Bages. Un plec de paper pautat de dos fulls sense numerar, titulat: *Ball de cascavells*. Harmonitzat per Josep Bonastre Vilà.⁴⁵

Santpedor. *Llegendes inèdites de la vila de Santpedor i comarca*. Presentat amb el lema "Petit recull", 22 fulls mecanografiats, fet per Mossèn Antoni Vila i Sala. Premi del 7è concurs de l'any 1927. El recull consta de 13 llegendes i de dues notetes folklòriques sobre el monestir de Sant Benet de Bages.⁴⁶ També hi ha una correspondència entre Mossèn Antoni Vi-

la i Sala i Rosend Serra i Pagès sobre la convocatòria del segon concurs de Llegendes populars catalanes.

Els materials de la Sèrie S

Entre l'any 1929 i 1930 arribaren a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya una quantitat important dels materials folklòrics recollits per Rosend Serra i Pagès (1863-1929) al llarg de la seva vida. Sobre com varen arribar aquests materials a

Rosend Serra i Pagès (1863-1929)

la seu de l'Obra del Cançoner és una història complexa que no ve al cas⁴⁷ i en canvi si que ens interessa consignar que "Serra i Pagès proposava uns treballs científics de gran abast prenent com a unitats estructurals les comarques del Bages i del Ripollès".⁴⁸ Els seus coneixements i contactes personals li auguraven uns resultats òptims. Així va ser. Els documents de les terres del Bages varen ser obtinguts i estudiats en dues etapes per folkloristes varis, i publicats al Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages sota la responsabilitat de Blai Padró (1906-1930) la primera, i Joaquim Pecanins (1917-1918) la darrera.⁴⁹

Els documents relacionats amb la comarca del Bages en els materials de Serra i Pagès no fan un gran gruix, però ens aporten una informació remarcable.

Artés. Hi trobem un bon exemple de les "Invectives, Perico": "Ai Perico nas de mico / t'has begut l'enteniement / has tirat la dona a l'olla / per dos quartos d'aiguarent".⁵⁰ També s'hi va recollir "Plou i fa sol / les bruixes es pentinen. / Plou i fa sol / les bruixes van al dol". La variant, pròpia d'Artés, es troba en aquesta darrera estrofa.⁵¹

D'aquesta població hi ha, tanmateix, una versió d'*A la font del gat* on hi ha al·lusions locals com "a Caldanyes de Mojà" i on s'al·ludeix a la bona alimentació que rebrà qui es casi amb "un pobre pasticer".⁵²

Cardona. D'aquesta població en aquests materials hi ha una papeleta amb la indicació "Ponts del diable i St. Joan a Cardona" de Serra i Vilaró, Mn.J. al Butlletí del CEC 1905).⁵³

L'Estany. Uns goigs en honor dels sants màrtirs: "Victorino, Teodora / Bonifaci, Valentina / de l'Estany Justa divina: / socorreu a qui us implora".⁵⁴

Manresa. Hi ha les "Invectives. Ignasi" de Manresa: "Nasi, patasi / cul de simbomba / cresta de gall / puja'm a cavall!".

Retall de la *Revista Il·lustrada Jorba* de Manresa, núm. 217, octubre 1927 amb un article sense signar titulat: "José Ventura – Pep".

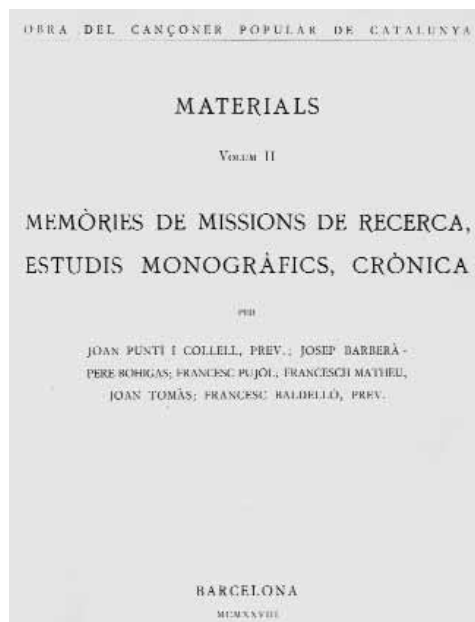
Paper amb la indicació "Els Pastors (lletra i tonada)" i la nota "Butlletí Manresa n. 26, pl. 133". Retall imprès amb una nadala de Manresa, *La pastora*, música i lletra (comença: "Déu vos guard Josep / i la vostra esposa / m'han dit que ha parit / un noi que no plora").

Paper amb el començament: "Te'n recordes tu Roseta / d'un diumenge al dematí" publicat al *Butlletí de Manresa*, núm.21, pl. 56.

Resum de la "Conferència en el Centre Excursionista de la Comarca de Bages per en Rossend Serra i Pagès", a *El Pla de Bages* núm. 505 (27 de novembre de 1905).⁵⁵

Monistrol de Montserrat. Una cançó que comença així: "A l'hostal de La Llàntia / un cas n'ha succeït: / un pobret, un pobret de Jesucrist".⁵⁶

Pla de Bages, El. Hi ha l'exemplar del número 687 d'"El Pla de Bages" (Manresa, 12 de juliol de 1906) amb un article sobre la *Sessió comentada de cansonística popular catalana* al Centre Excursionista de la Comarca de Bages, a cura de

Rossend Serra i Pagès, amb la col·laboració del senyor Masó i Goula i la seva muller.⁵⁷

Pont de Vilomara, El. Hi ha una cançoneta que comença: "Qui juga a dar plets? Tres, sis, n'eren".⁵⁸

Localitat	Sèrie A (Marià Aguiló)	Sèrie B	Sèrie C	Sèrie S	Total
Artés	2	-	-	3	5
Avinyó	1	-	-	-	1
Balsareny	2	-	-	-	2
Cardona	12	67	1	1	81
Estany, L'	-	-	-	1	1
Manresa	31	3	1	6	41
Mojà	-	3	28	-	31
Marganell	2	-	-	-	2
Monistrol de Calders	22	-	-	-	22
Monistrol de Montserrat	1	-	-	1	2
Montserrat	x	-	-	-	
Mura	1	-	-	-	1
Navarcles	-	2	8	-	10
Pla de Bages	6	-	x	-	6
Pont de Vilomara, El	1	-	-	1	2
Rajadell	1	1	-	-	2
Sallent	7	94	41	-	142
Sant Benet de Bages	-	2	-	-	2
Sant Feliu Sasserra	34	-	-	-	34
Sant Mateu de Bages	-	1	-	-	1
Santpedor	2	22	-	-	24
TOTAL					412

Informants i recol·lectors

Darrera d'aquestes informacions hi ha persones concretes que les han recollit i d'altres que n'han estat informants, és a dir, que han aportat els seus coneixements directes sobre les matèries que se'ls hi ha demanat. No tenim, però, un coneixement exhaustiu d'aquest apartat ja que el conjunt dels materials que hem analitzat és una mica deficitari en aquest sentit. Reconec, per una altra banda, que la informació que s'aporta en aquest article és una mica ràpida –si fos exhaustiva faria més feixuga la lectura i ara no es tracta d'això. Ben segur que un capbussament en tots els documents citats pot aportar un coneixement més exacte. De tota manera, la prospecció feta em permet, si més no, aportar els següents informadors i recol·lectors que trobem en les diferents sèries.

De la **sèrie A**, per tant, a part de que M. Aguiló és el principal recol·lector, hi ha materials arribats de Mn. Jacint Verdager, de Joan Blancafort de La Garriga (amb documents sobre Balsareny), de Joan Grau (que viu a Barcelona i aporta materials de Cardona), "d'en Vallès de Manresa" –no sabem a qui es refereix d'aquesta ciutat però va ser un informador important per les vegades que el cita-, d'en Francisco Comes de St. Hipòlit del Pla de Bages... També d'informants com Climent Barber d'Avinyó i persones anònimes: "una noia de 22 anys", "una dona de Collbató", "la sogra d'en Josep Serra i Marsal", dones anònimes...

De les **sèries B i C** ens trobem que a Cardona en Josep Barberà i en Pere Bohigas enquesten a 6 informants, 5 dones (Francisca Casafont, Cecília Codina, Filomena Moneny, Dolors Quer i Cecília Torrenteller) i 1 home (Anton Bajona, fill de Sant Llorenç de Morunys). Però també hem de ressenyar els següents recol·lectors i recol·lectores: Montserrat Civil, Lluís Soler Terol i Pere Jorba Ruiz (tots tres de Manresa); en Josep Teixidor, escolapi i Amadeu Oller (de Moià); en Josep Pomés de Santa Coloma de Queralt, el qual recull el *Ball de la Coca* de Rajadell; Mn. Josep Potellas i

Casals pvre. i Mn. Josep M. Castellà Roger pvre. (tots dos de Sallent); en Josep Bonastre Vilà que recull el *Ball de cascavells* de Sant Mateu de Bages i Mn. Antoni Vila i Sala que fa un important recull de Llegendes algunes de les quals situades a Santpedor.

De la **sèrie S** hi ha, d'entrada, poca o nul·la informació sobre els recol·lectors i informants. Lògicament el mateix Rossend Serra i Pagès és ja per ell sol un gran recol·lector de documentació, però també sabem que ell havia creat escola i que moltes recerques dels seus i de les seves deixebles nodrien també el fons documental.

Comentari final

Tal com s'indica al títol d'aquest dossier –"La recerca del cançoner a la comarca del Bages"– l'objectiu principal dels recercadors vinculats al magne projecte de l'**Obra del Cançoner Popular de Catalunya** era *la cançó*, entesa en un sentit molt ampli. Quant al Bages, a la manera de síntesi, ens podríem preguntar: quins repertoris de cançó s'hi van recollir? Una visió crítica dels materials recollits ens assenyala **la cançó llarga lírico-narrativa** com el gènere cançonístic més recol·lectat. L'alta valoració estètica i literària d'aquest repertori durant la Renaixença fa que Marià Aguiló només es fixi en el contingut literari enfront de la música que l'acompanya. Les cançons llargues o "romanços" són una font important d'aportació de lèxic literari. De tota manera, a l'**Obra del Cançoner Popular de Catalunya**, també hi són presents altres gèneres o repertoris la qual cosa indica la diferència de criteri que ja hi havia entre M. Aguiló (1825-1897) i els etnòlegs com R. Serra i Pagès (1863-1929) i els recercadors de cançons d'aquest projecte (1922-1936) els quals empraren uns criteris metodològics més especialitzats.

Veiem, doncs, que es comencen a valorar les **cançons curtes** o **corrandes** que es construeixen a partir de la improvisació, amb les seves vessants sa-

tífrica, d'escarni i de burla, o les "invectives" que, amb aquesta denominació, hem trobat al Bages, a Artés i Manresa respectivament. També s'hi recullen **cançons infantils** i **formuletes de joc**, un repertori cada cop més valorat i tingut en compte. Tampoc no hi manquen les cançons llargues amb contingut **religiós** –amb una presència especial de les vinculades al Santuari de Montserrat– com així mateix les **cançons de Nadal** o nades. Els **Goigs**, en canvi, hi són presents de manera molt escassa i per una altra banda es comencen a recollir **Oracions** pietoses de protecció que presenten el seu interès pels esquemes rítmics i literaris de base. Crida l'atenció la presència rara i excepcional de la cançó *d'El Pairot*, pròpia de les comarques pirinenques de la província de Lleida. És una demostració de com volen les cançons a causa de les circumstàncies més diverses. De tota manera, és una presència testimonial i totalment aliena a la pràctica cançonística de la comarca.

També s'han tingut en compte en aquest recull de materials, diverses cançons en les que hi figuren topònims concrets de la comarca del Bages, malgrat que hagin estat recollides en indrets que no hi tinguin res a veure. Són cançons que donen fe de l'existència d'aquests pobles tot i que moltes vegades hi són posats per necessitats de la rima.

A més de cançons també es recullen, de la comarca del Bages, **ballats** com *Els Garrofins* de Moià, el *Ball de la coca* de Rajadell i el *Ball de cascavells* de Sant Mateu entre altres melodies ballables d'àmbit general.

Tampoc no hi manquen les rondalles i les llegendes ja que recercadors comarcals havien participat a les convocatòries de recerca del Llegendari Popular Català.

Per una altra banda, més enllà de la recerca concreta del cançoner, trobem dins d'aquests materials els resums de dues conferències pronunciades a Manresa per Rossend Serra i Pagès. En elles ens mostren els criteris científics que ell va aplicar en les seves recerques etnològiques i, molt concretament, ens ofereix un

quadre classificatori dels diferents gèneres de cançons fruit del seu coneixement directe i del de les recerques dels seus deixebles, el qual és il·lustratiu dels paràmetres metodològics emprats en aquells moments.

El conjunt d'informacions que sobre la comarca del Bages ens aporten els materials de l'Obra del Cançonero Popular de Catalunya és força important. De tota manera no podem deixar de preguntar-nos perquè hi ha tan poc material recollit per les missions etnomusicològiques de l'Obra? Només hi ha el corresponent a Cardona recollit per Josep Barberà i Pere Bohigas. Perquè, doncs, no s'hi van fer més recerques sistemàtiques? No ho sabem. Com a hipòtesi es pot interpretar que l'objectiu primer dels responsables i recol·lectors de l'OCPC era recollir primer a les zones i comarques més allunyades de Barcelona i de la seva àrea més immediata d'influència i, en canvi, deixar les comarques més properes per a una segona fase ja que la facilitat de comunicació així ho permetia... No podem confirmar aquesta hipòtesi ja que, de fet, es feu recerca de camp al Vallès i al Baix Llobregat, però, sí que, malauradament, les circumstàncies de la Guerra Civil, van estroncar aquesta possibilitat.

NOTES

- Aquest projecte es va iniciar a Barcelona l'octubre de 1921, mercès al mecenatge de Rafael Patxot i Jubert el qual ja havia patrocinat múltiples empreses culturals a Catalunya, i es va donar oficialment per acabat l'any 1938 a causa de la guerra civil, tot i que algunes iniciatives individuals van durar fins els primers anys quaranta. L'àmbit geogràfic d'acció d'aquesta empresa de recollida va abastar totes les terres de parla catalana, des del Rosselló fins Alacant, passant pel Principat de Catalunya, l'Alguer (illa de Cerdenya) i Les Illes Balears. Els materials de que consta aquest arxiu procedeixen de tres fonts: els cooperadors, els concursos i les missions de camp; el conjunt de tots ells constitueixen un *corpus* de 158.000 documents que, després de sofrir moltes vicissituds –entre elles l'estada de prop de 40 anys a Suïssa–, varen tornar a Catalunya l'any 1991 i foren dipositats en el monestir de Montserrat.
- Per a més informació vegeu: AA.VV. *El cançonero popular català (1841-1936)*, catàleg de l'exposició del mateix nom, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2005.
- Una altra part dels materials de M. Aguiló es troben a l'Arxiu Municipal d'Història de Barcelona (Casa de l'Ardiaca) i a la Biblioteca de Catalunya.
- Vegeu, Josep Massot i Muntaner, "Introducció" a Joan Puntí i Collell, *Ideari cançonístic Aguiló*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, pp. 5-11.
- Crivillé i Bargalló, Josep, "Rossend Serra i Pagès i la seva escola" a *El cançonero popular català (1841-1936)*, catàleg d'exposició, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2005, pàg. 64-71.
- L'any 1904 l'Orfeó Català va convocar el primer concurs de reculls de música popular dins les Festes de la Música Catalana, els quals es varen realitzar, de manera regular tot i que no contínua, fins el 1922, any en que l'Obra del Cançonero Popular de Catalunya pren el relleu de la convocatòria d'aquests premis i concursos. Vegeu, Crivillé i Bargalló, Josep, "L'Orfeó Català i les Festes de la Música Catalana" a *El cançonero popular català (1841-1936)*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2005, pàg. 52-63.
- Com a qüestió prèvia voldria dir que aquest article és una aproximació a la recollida del cançonero en el Bages. No es descriu tot el contingut de cada document. Només es cita alguns començaments de cançons i, especialment, es descriu la tipologia dels materials musicals recercats per l'OCPC. Una transcripció de cada document seria exhaustiva i impròpia d'aquest article.
- Diu Marià Aguiló: "La recolección de romances sin la música me hace el efecto de uno que al ver una magnífica rosa, alarga la mano y al desgajarla del tallo saltan todos los pétalos y se queda con el cáliz o botón sin colores ni perfume. Así queda el romance en el papel desprovisto del fondo principal de poesía" (30, XLIX,19). I també: "La dona que m'ha dit més cançons (a Ripoll) no comprenia quin interès podien tenir per a mi les cançons, si no'n sabia les tonades". Joan Puntí i Collell, *Ideari cançonístic Aguiló*, a cura de Josep Massot i Muntaner, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- Massot i Muntaner, Josep, *Els viatges folklòrics de Marià Aguiló*, Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, 2002, p.14.
- Ibidem, p.24-25.
- Ibidem, p.28.
- Ibidem, p.35.
- A-18, XIV, 35: "Carta en vers adreçada a mossèn Ramon Corbella, des de Rajadell, el 26 de juny de 1889, per "J. Als P.R.". Conté una còpia d'una tradició *Lloberolesca-Montapaulina*, trobada en una caixa de ferros vells, rovellats, amagats en una agolfa mitx ensorrada", que comença "Matinet me'n llevo jo / matinet a punta d'alba. / Poso la sella al cavall / les pistoles a la faixa". Aguiló hi anota: "Recullida a la Segarra enviada a Moss Cinto pel Catedràtic de Retòrica Vich". *Materials, Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançonero Popular de Catalunya*, vol.IV, Fascicle I, a cura de Josep Massot i Muntaner, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p.203.
- Ibidem. A-9, LXXIV i A-18, XII, 5 (aquesta darrera, recollida a Alella).
- Ibidem. A-14, XXXVII, 2.
- Ibidem. A-3, XXI i A-18, VIII, 19.
- Ibidem. A-13, XIX / A-9, LXI / A-10, VI / A-11, VII / A-14, XXIII / A-14, XXXV, 8 / A-14, XXXVII, 17 / A-17, I, 15 / A-17, I, 23 / A-18, XI, 21 / A-25, XXVII.
- Ibidem. A-1, V / A-4, XII / A-6, VI / A-6, XVII / A-7, XXXIV / A-8, XX / A-9, VI / A-9, LXI / A-11, XLI, 7 / A-14, XXXVIII / A-15, XXXII / A-17, XLI, 9 / A-17, XLI, 12 / A-17, XLI, 15 / A-17, XLI, 28 / A-18, II, 6 / A-18, IV, 5 / A-18, VIII, 13 / A-18, VIII,26 / A-23, XIV, 7 / A-25, XIII / A-27, IV, 145 / A-27, V, 92 / A-27, V, 121 / A-27, V, 159 / A-27, V, 159 / A-27, V, 160 / A-28, V / A-28, VIII / A-28, IX, 32 / A-29, III, 14 / A-29, V, 22 .
- Ibidem. A-9, XXI / A-18, X, 14.
- Ibidem. A-3, XX / A-4, XXX / A-5, XXXVI / A-6, XIX / A-7, XIII / A-7, XVII / A-7, XXV / A-8, XIV / A-9, XII / A-9, XIV / A-10, XII / A-11, III / A-11, XII / A-11, XX-XIX, 14 / A-11, XXXIX, 31 / A-15, XXII / A-17, XLI, 18 / A-18, XI, 28 / A-18, XII, 29 / A-18, 12, 34 / A-25, XIX / A-28, II, 59.
- Ibidem. A-11, XXXIX, 35.
- Ibidem. A-6, X.
- Ibidem. A-7, XVII.
- Ibidem. A.2, 1 / A-25, V / A-26, 50-144 / A-27, V, 121 / A-27, V, 172 / A-28, X.
- Ibidem. A-18, XIV, 35.
- Ibidem. A-2, XV / A-11, XXX / A-11, XX-XIX, 11 / A-15, XXI / A-18, XIII, 16 / A-27, V, 99 / A-29, n. 48.
- Ibidem. A-2, VI / A-2, X / A-2, XXIV / A-3, 1 / A-3, VII / A-3, XVII / A-3, XIX / A-4, VIII / A-4, XV / A-4, XXXI / A-5, I / A-5, VI / A-5, XXI / A-6, III / A-6, XI / A-6, XXIV / A-7, XVIII / A-8, LII / A-9, XXII / A-9, XXXI / A-9, LXXIV / A-11, XXIII / A-11, XXIV / A-11, XXXI / A-11, XXXII / A-11, XXXV / A-11, XXXIX, 32 / A-14, II / A-15, XXI / A-18, III / A-23, XV / A-26, 27 / A-27, V, 167 / A-28, II, 50.
- Ibidem. A-13, VI, 6 / A-14, XXXVII, 10.
- Massot i Muntaner, Josep, *Materials, Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançonero Popular de Catalunya*, volum IV, fascicle I, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p.325.
- Ibidem, volum IV, fascicle II, p.429.
- Materials, Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançonero Popular de Catalunya*, vol.IV, fascicle II, a cura de Josep Massot i Muntaner, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993. C-13.

32. *Materials, Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, volum II, Memòries de missions de recerca, estudis monogràfics, crònica, Barcelona: Fundació Concepció Rabell i Cibils, vidua Romaguera, 1928, p.92-94
33. *Materials, Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, Volum IV, Fascicle I, a cura de Josep Massot i Muntaner, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993. B-25 / B-83 / B-121, XX.
34. Ibidem, volum IV, fascicle II, C-238, III.
35. Ibidem, volum IV, fascicle I: B-54 / B-134, II, 17 / B-138, d).
36. Ibidem, volum IV, fascicle II: C-175, II.
37. Ibidem, volum IV, fascicle I: B-19, I
38. Ibidem, vol.IV, fascicle II: C-175, II.
39. Ibidem.
40. Ibidem, vol.IV, fascicle I: B-139, IV.
41. Ibidem, vol.IV, fascicle I: B-69.
42. Vaig fer coneixença de Mn. Potelles quan jo era petit ja que va ser un dels meus mestres de música. I ja de gran, en la darrera etapa de la seva vida, vaig tenir ocasió de retrobar-me amb ell i, entre altres coses, varem parlar de les cançons populars que havia recollit i que havia enviat a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Pel que em va dir, la procedència del repertori era de Sallent i del seu terme municipal, concretament em parlà d'un mosso que hi havia al Mas de Cornet el qual li havia cantat moltes cançons.
43. Ibidem, vol. IV, fascicle II: C-183.
44. Ibidem, vol.IV, fascicle I: B-79, XIV.
45. Ibidem, vol.IV, fascicle I: B-130, 26.
46. Ibidem, vol. IV, fascicle I: B-79, XIV / B-86, II, 9.
47. Massot i Muntaner, Josep, *Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Materials*, vol .IV, fascicle II, *Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p.505.
48. Crivillé i Bargalló, Josep, "Rossend Serra i Pagès i la seva escola" a *El cançoner popular català (1841-1936)*, Catàleg de l'exposició del mateix nom, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2005, p.64.
49. Aquest tema serà molt més ampliat i estudiat per Glòria Ballús en aquest mateix dossier.
50. Massot i Muntaner, Josep, *Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, vol.IV, fascicle II, *Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994. S-2, 18. És curiós constatar que vers l'any 1996 varem poder comprovar en un treball de camp dut a terme per Josep Crivillé i per mi mateix a Artés (Bages), que les "Invectives Perico" estaven ben vives a la manera de corrandes amb una improvisació constant.
51. Ibidem, vol.IV, fascicle II: S-2, 30.
52. Ibidem, vol.IV, fascicle II: S-2, 305, (321).
53. Ibidem, vol.IV, fascicle II: S-20, 112.
54. Ibidem, vol.IV, fascicle II: S-10, 20.
55. Ibidem, vol.IV, fascicle II: S-2, 74 / S-6, 56 / S-11, 48 / S-11, 65 / S-17, 1 / S-37, 32 / S-37, 52.
56. Ibidem, vol.IV, fascicle II: S-15, 236.
57. Ibidem, vol.IV, fascicle II: S-37, 32.
58. Ibidem, vol.IV, fascicle II: S-2, 123.

Ramon Vilar i Herms

Etnomusicòleg, Tècnic de la Fonoteca de Música tradicional Catalana

DOVELLA

Revista cultural de la Catalunya central

Dossiers o articles destacats:

- Núm. 66: Visions sobre les armes
- Núm. 67: Arqueologia a la Catalunya central
- Núm. 68: El retaule major de Sant Benet de Bages
- Núm. 69: Patrimoni industrial
- Núm. 70: Arquitectura a la Catalunya central
- Núm. 71: El nostre gòtic
- Núm. 72: L'imaginari del Barroc
- Núm. 73: Aigües de la Catalunya central
- Núm. 74: Joves i Republicans. La República a Manresa (1931-1936)
- Núm. 75: La construcció de l'Institut Lluís de Peguera de Manresa
- Núm. 76: Les inscultures als Tres Tossals
- Núm. 77: Redescobrir Cardona: La casa Rovira del Mercat (segles XVI-XVII)
- Núm. 78: La preservació del patrimoni en pedra seca als Països Catalans
- Núm. 79: Estudis locals i comarcals a la Catalunya central
- Núm. 80-81: Sant Benet de Bages i la seva baronia durant la Guerra del Francès
- Núm. 82: Indústria i ciutat: De la història al patrimoni
- Núm. 83-84: La construcció antiga a Cardona. Picapedrers i mestres de cases cardonins (segles XIII-XVIII)
- Núm. 85-86: Víctimes de l'horror
- Núm. 87: Rehabilitació del nucli antic de Manresa
- Núm. 88-89: Acte de reconeixement històric als soldats que foren inhumats a la fossa militar del Cementiri de Manresa
- Núm. 90: Jaume Serra Hünter. Un oblidat de la història
- Núm. 91: L'Arxiu Històric Comarcal i el patrimoni documental
- Núm. 92: Evolució demogràfica, crisi de mortalitat i estacionalitat a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)
- Núm. 93: L'empremta andalusina al tram montserratí del Llobregat
- Núm. 94: La fotografia històrica al Bages

Subscripcions i comandes de números endarrerits: Apartat 377 - 08241 Manresa - Tel.: 93 873 65 25